

پیش‌ها و پانچ‌ها

پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر منصوبه‌ها شیخ خراسانی حفظه الله تعالی

موضوع:

احکام؛ نماز؛ نمازهای واجب یومیه

بسم الله الرحمن الرحيم

پرسش

نویسنده: هادی

تاریخ: ۱۴۰۲/۳/۱۲

لطفاً درباره‌ی سجده‌ی سهو و احکام آن توضیح دهید.

پاسخ

تاریخ: ۱۴۰۲/۳/۲۷

درباره‌ی «سجده‌ی سهو»، موضوعات زیر قابل بررسی است:

ا. ماهیت سجده‌ی سهو و دلیل آن

سجده‌ی سهو عبارت از دو سجده‌ی فوق العاده است که برای جبران سهو در نماز تشریع شده و دلیل آن، روایات متواتر و مشهور رسیده از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم است که همه‌ی عالمان مذاهب آن‌ها را پذیرفته‌اند.

ب. موارد وجوب سجده‌ی سهو

سجده‌ی سهو، بر پنج کس واجب است:

۱. کسی که از روی فراموشی یا به گمان اینکه نماز تمام شده، با غیر خداوند سخن گفته و این نظر عبد الله بن عباس، عبد الله بن مسعود، انس بن مالک، عبد الله بن زبیر، عروه بن زبیر، ابن ابی لیلی، ابن ابی زناد، حسن بصری، عطاء، قتاده، ثوری، شافعی، احمد، اسحاق، ابو ثور و نظر اهل بیت است؛ چنانکه از عبد الرحمن بن حجاج روایت شده است: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ الرَّجُلِ يَتَكَلَّمُ نَاسِيًا فِي الصَّلَاةِ، يَقُولُ: أَفِيمُوا صُفُوفَكُمْ، فَقَالَ: يَتِمُّ صَلَاتُهُ، ثُمَّ يَسْجُدُ سَجْدَتَيْنِ»^۱؛ «از امام جعفر صادق علیه السلام درباره‌ی کسی پرسیدم که از روی فراموشی در نماز تکلم می‌کند و می‌گوید: صف‌ها تان را مرتب کنید، پس فرمود: نمازش را تمام می‌کند،

۱. الکافی للکلینی، ج ۳، ص ۳۵۶؛ تهذیب الأحکام للطوسی، ج ۲، ص ۱۹۱

سپس دو سجده به جای می آورد؛^۱ به این دلیل که روایت شده است رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم در رکعت دوم از نمازی چهار رکعتی سلام داد، پس چون بعد از گفتگو با حاضرین به سهو خود پی برد، دو رکعت دیگر نماز گزارد و سپس سجده‌ی سهو به جای آورد^۲ و در روایتی از امام جعفر صادق علیه السلام^۳ و برخی صحابه^۴ آمده است که علت سجده‌ی سهو او، سخن گفتنش با حاضرین به گمان این بود که نماز تمام شده است.

۲. کسی که سهواً نماز را پیش از اتمام آن سلام داده؛ زیرا او مصداق کسی است که از روی فراموشی یا به گمان اینکه نماز تمام شده، با غیر خداوند سخن گفته؛ با توجه به اینکه عبارت «السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ، السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ»، خطاب به غیر خداوند است؛ هر چند در روایتی از اهل بیت آمده است: «كُلُّ مَا ذَكَرْتَ اللَّهَ بِهِ وَالنَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ فَهُوَ مِنَ الصَّلَاةِ، وَإِنْ قُلْتَ: <السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ> فَقَدْ انْصَرَفْتَ»^۵؛ «هر چیزی که با آن خداوند و پیامبر را یاد کنی از نماز است، ولی اگر بگویی: <السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ>، از نماز خارج می شوی».

۳. کسی که از روی فراموشی، به جای برخاستن نشسته و تشهد گفته، یا به جای نشستن و گفتن تشهد اول برخاسته و تا پیش از قرائت یا تسبیحات اربعه به یاد نیاورده است تا بازگردد و آن را به جای آورد و این حاصل روایات رسیده از اهل بیت است؛ چراکه بنا بر این روایات، هر چند او می تواند تا پیش از رکوع بازگردد و تشهد فراموش شده را به جای آورد، ولی هرگاه پیش از شروع قرائت یا تسبیحات اربعه این کار را نکند، باید سجده‌ی سهو به جای آورد؛ چنانکه در روایت عمّار ساباطی از امام جعفر صادق علیه السلام آمده است: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ السَّهْوِ مَا يَجِبُ فِيهِ سَجْدَتَا السَّهْوِ؟ فَقَالَ: إِذَا أَرَدْتَ أَنْ تَقْعُدَ فَقُمْتَ، أَوْ أَرَدْتَ أَنْ تَقُومَ فَقَعَدْتَ... وَعَنِ الرَّجُلِ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَقْعُدَ فَقَامَ، ثُمَّ ذَكَرَ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَقْدَمَ شَيْئًا أَوْ يُحَدِّثَ شَيْئًا، قَالَ: لَيْسَ عَلَيْهِ سَجْدَتَا السَّهْوِ حَتَّى يَتَكَلَّمَ بِشَيْءٍ»^۶؛ «از امام جعفر صادق علیه السلام درباره‌ی سهو پرسیدم که کدامش موجب سجده‌ی سهو می شود، پس فرمود: هرگاه باید می نشست، ولی برخاستی، یا باید بر می خاستی، ولی نشست... و درباره‌ی کسی پرسیدم که باید می نشست، ولی برخاست، سپس قبل از اینکه کاری را شروع کند یا چیزی بگوید به یاد آورد، فرمود: سجده‌ی سهو بر او واجب نیست تا آن گاه که چیزی بگوید».

۱. بنگرید به: الدروس، الباب ۲، الدرس ۴۵.

۲. بنگرید به: الکافی للکلینی، ج ۳، ص ۳۵۷؛ تهذیب الأحکام للطوسی، ج ۲، ص ۳۴۵.

۳. بنگرید به: مصنف ابن ابی شیبہ، ج ۱، ص ۳۹۰.

۴. بنگرید به: الأمالی فی آثار الصحابة لعبد الرزاق، ص ۶۸؛ مصنف عبد الرزاق، ج ۲، ص ۳۴۱.

۵. الکافی للکلینی، ج ۳، ص ۳۳۸؛ تهذیب الأحکام للطوسی، ج ۲، ص ۳۱۶.

۶. بنگرید به: الکافی للکلینی، ج ۳، ص ۳۵۷؛ تهذیب الأحکام للطوسی، ج ۲، ص ۳۴۴.

۷. تهذیب الأحکام للطوسی، ج ۲، ص ۳۵۴.

۴. کسی که از روی فراموشی، به جای رفتن به سجده‌ی دوم، برخاسته و تا پیش از قرائت یا تسبیحات اربعه به یاد نیاورده است تا بازگردد و آن را به جای آورد؛ زیرا او مانند کسی است که به جای گفتن تشهد اول برخاسته و تا پیش از قرائت یا تسبیحات اربعه به یاد نیاورده است تا بازگردد و آن را به جای آورد؛ چنانکه در روایتی از اهل بیت آمده است: «إِذَا ذَكَرَهَا قَبْلَ رُكُوعِهِ سَجَدَهَا، وَبَنَى عَلَى صَلَاتِهِ، ثُمَّ سَجَدَ سَجْدَتِي السَّهْوِ بَعْدَ انْصِرَافِهِ»؛ «هرگاه سجده‌ی فراموش شده را تا پیش از رکوع به یاد آورد، آن را به جای می‌آورد و به نماز خود ادامه می‌دهد و سپس هرگاه از نماز فارغ شد، سجده‌ی سهو به جای می‌آورد»، بلکه می‌توان گفت: برخاستن در جایی که جایز نیست، هرگاه تا پیش از قرائت یا تسبیحات اربعه جبران نشود، موجب سجده‌ی سهو است و آن شامل برخاستن در جای سجده‌ی دوم نیز می‌شود، همان طور که شامل برخاستن در جای تشهد اول می‌شود و برخی روایات رسیده مطلق است.^۲

۵. کسی که در تعداد رکعات نماز شک کرده، به این صورت که میان دو و سه یا سه و چهار مردّد است؛ چراکه باید بنا را بر کمتر بگذارد و پس از سلام سجده‌ی سهو به جای آورد، تا به حکم روایت رسیده از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلّم، اگر نمازش کامل بوده باشد، یک رکعت و دو سجده، دو رکعت نافله محسوب شود و اگر نمازش ناقص بوده باشد، یک رکعت مکمل نمازش باشد و دو سجده شیطان را خوار کند^۳ و همچنین است کسی که میان چهار و پنج مردّد است و این نظر ابو حنیفه، شافعی، احمد و نظر اهل بیت است. آری، کسی که میان دو و چهار رکعت مردّد است، از جهتی به سجده‌ی سهو نیاز ندارد؛ چراکه باید دو رکعت بیفزاید و دو رکعت، هرگاه نمازش کامل بوده باشد، به عنوان نافله کافی است، ولی از جهت دیگر، باید سجده‌ی سهو به جای آورد؛ چراکه به هر حال شک کرده و شک از شیطان است و دو سجده برای خوار کردن شیطان ضروری است. بنابراین، می‌توان سجده‌ی سهو را بر هر کسی که نمی‌داند چند رکعت نماز گزارده است واجب دانست و این معنای روایت رسیده از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلّم است که در آن آمده است: «إِنَّ الشَّيْطَانَ يَأْتِي أَحَدَكُمْ فِي صَلَاتِهِ، فَيَلْبِسُ عَلَيْهِ، حَتَّى لَا يَدْرِي كَمْ صَلَّى، فَإِذَا وَجَدَ أَحَدُكُمْ ذَلِكَ، فَلْيَسْجُدْ سَجْدَتَيْنِ وَهُوَ جَالِسٌ»؛ «شیطان در نماز به سراغ یکی از شما می‌آید

۱. تهذیب الأحکام للطوسی، ج ۲، ص ۱۵۴

۲. بنگرید به: مسند زید بن علی لأبی خالد الواسطي، ص ۱۲۴؛ مصنف عبد الرزاق، ج ۲، ص ۳۱۲؛ مسائل حرب الکرمانی من أول کتاب الصلاة، ص ۴۸۰؛ الأوسط فی السنن والإجماع والاختلاف لابن المنذر، ج ۳، ص ۳۰۳؛ الکافی للکلینی، ج ۳، ص ۳۵۷؛ تهذیب الأحکام للطوسی، ج ۲، ص ۳۵۴.

۳. بنگرید به: مسند ابن الجعد، ص ۴۲۶؛ مصنف ابن أبي شيبة، ج ۱، ص ۳۸۳؛ مسند أحمد، ج ۱۸، ص ۳۱۹؛ مسند الدارمی، ج ۲، ص ۹۳۷؛ صحیح مسلم، ج ۲، ص ۸۴؛ مسند البزار، ج ۱۱، ص ۴۲۸؛ سنن النسائي، ج ۳، ص ۲۷؛ الکافی للکلینی، ج ۳، ص ۳۵۴ و ۳۶۲؛ تهذیب الأحکام للطوسی، ج ۲، ص ۳۴۹.

۴. موطأ مالك (رواية يحيى)، ج ۱، ص ۱۰۰؛ مصنف عبد الرزاق، ج ۲، ص ۳۰۳؛ مسند الحميدي، ج ۲، ص ۱۸۵؛ حديث أبي اليمان، ص ۳۷؛ مسند أحمد، ج ۱۲، ص ۲۳۲؛ صحیح البخاري، ج ۲، ص ۶۹؛ صحیح مسلم، ج ۲، ص ۸۲؛ سنن ابن ماجه، ج ۱، ص ۳۸۴؛ سنن أبي داود، ج ۱، ص ۲۷۱؛ سنن الترمذي، ج ۲، ص ۲۴۴؛ مسند البزار، ج ۱۴، ص ۲۶۵؛ سنن النسائي، ج ۳، ص ۳۰

و او را به شک می اندازد، تا جایی که نمی داند چند رکعت گزارده است، پس هرگاه یکی از شما دچار آن شد، باید دو سجده به جای آورد، در حالی که نشسته است».

این ها کسانی هستند که به نظر علامه منصور هاشمی خراسانی حفظه الله تعالی سجده ی سهو بر آنان واجب است؛ چنانکه یکی از یارانش ما را خبر داد، گفت:

«سَأَلْتُهُ عَمَّنْ يَجِبُ عَلَيْهِ سَجْدَتَا السَّهْوِ، فَقَالَ: مَنْ تَكَلَّمَ فِي الصَّلَاةِ، أَوْ سَلَّمَ فِي غَيْرِ مَوْضِعِهِ، أَوْ قَامَ فِي مَوْضِعِ قُعُودٍ حَتَّى قَرَأَ، أَوْ قَعَدَ فِي مَوْضِعِ قِيَامٍ حَتَّى تَشْهَدَ، أَوْ شَكَّ فِي الزِّيَادَةِ وَالنَّقْصَانِ، فَلْيَسْجُدْ سَجْدَتَيِ السَّهْوِ»؛ «از او درباره ی کسی پرسیدم که دو سجده ی سهو بر او واجب است، پس فرمود: هر کس در نماز سخن گوید، یا در غیر جای خودش سلام دهد، یا در جای نشستن (برای تشهد اول یا سجده ی دوم) برخیزد تا حدی که قرائت کند، یا در جای برخاستن بنشیند تا حدی که تشهد گوید، یا در زیادت و نقصان (رکعات نماز) شک کند، باید دو سجده ی سهو به جای آورد».

بنابراین، کسی که در نماز، قرائت را فراموش کرده، مکلف به سجده ی سهو نیست؛ چراکه خداوند فرموده است: «عَلِمَ أَنَّ لَنْ تُخْصَوْهُ فَتَابَ عَلَيْكُمْ فَاقْرَءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ»^۱؛ «دانست که شما آن را احصا نخواهید کرد، پس از شما درگذشت، پس هر چه از قرآن که میسر شد را قرائت کنید» و در روایتی از اهل بیت آمده است: «مَنْ نَسِيَ الْقِرَاءَةَ فَقَدْ تَمَّتْ صَلَاتُهُ وَلَا شَيْءَ عَلَيْهِ»^۲؛ «هر کس قرائت را فراموش کند، نمازش کامل است و چیزی بر عهده ی او نیست» و همچنین است کسی که رکوع یا دو سجده را فراموش کرده؛ چراکه او مکلف به اعاده ی نماز است و سجده ی سهو برای او کفایت نمی کند؛ با توجه به اینکه رکوع و دو سجده رکن نماز هستند و همچنین است کسی که شک کرده و نمی داند که آیا یکی از دو سجده را به جای آورده است یا نه؛ چراکه شک در یک سجده، هرگاه پس از نماز یا برخاستن باشد، قابل اعتنا نیست و هرگاه پیش از برخاستن باشد، مستلزم انجام یک سجده ی دیگر است تا یقین به دو سجده حاصل شود؛ چنانکه روایت شده است: «قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: رَجُلٌ نَهَضَ مِنْ سُجُودِهِ، فَشَكَ قَبْلَ أَنْ يَسْتَوِيَ قَائِمًا، فَلَمْ يَذَرْ أَسْجَدَ أَمْ لَمْ يَسْجُدْ، قَالَ: يَسْجُدُ»^۳؛ «به امام جعفر صادق علیه السلام گفتم: مردی از سجده برخاسته و قبل از اینکه کاملاً بایستد شک کرده که آیا (هر دو) سجده را به جای آورده است یا نه، فرمود: سجده می کند» و روایت شده است: «إِنْ شَكَ فِي السُّجُودِ بَعْدَ مَا قَامَ فَلْيَمْضِ، كُلُّ شَيْءٍ شَكَ فِيهِ مِمَّا قَدْ جَاوَزَهُ وَدَخَلَ فِي غَيْرِهِ فَلْيَمْضِ عَلَيْهِ»^۴؛ «اگر پس از برخاستن شک کرد که آیا سجده را به جای آورده است یا نه،

۱. المَزْمَل / ۲۰

۲. الکافی للکلینی، ج ۳، ص ۳۴۷؛ تهذیب الأحکام للطوسی، ج ۲، ص ۱۴۶

۳. تهذیب الأحکام للطوسی، ج ۲، ص ۱۵۳

۴. تهذیب الأحکام للطوسی، ج ۲، ص ۱۵۳

ادامه می‌دهد، در هر عملی که از آن گذشته و به عملی دیگر وارد شده است شک کرد، ادامه می‌دهد» و روایت شده است: «سُئِلَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ رَجُلٍ سَهَا، فَلَمْ يَدْرِ سَجْدَةً سَجَدَ أَمْ ثَنَيْنِ، قَالَ: يَسْجُدُ أُخْرَى، وَلَيْسَ عَلَيْهِ بَعْدَ انْقِصَاءِ الصَّلَاةِ سَجْدَتَا السَّهْوِ»؛^۱ «از امام جعفر صادق علیه السلام درباره‌ی کسی سؤال شد که دچار سهو شده و نمی‌داند یک سجده به جای آورده است یا دو سجده، فرمود: یک سجده‌ی دیگر به جای می‌آورد و بر عهده‌ی او پس از پایان نماز سجده‌ی سهو نیست» و همچنین است کسی که تشهد آخر را فراموش کرده؛ چراکه او مکلف به قضای آن است؛ چنانکه در روایت محمد بن علی حلبی آمده است: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامَ عَنِ الرَّجُلِ يَسْهُو فِي الصَّلَاةِ، فَيَنْسَى التَّشَهُدَ، فَقَالَ: يَرْجِعُ فَيَتَشَهَّدُ، قُلْتُ: أَيْسَجُدُ سَجْدَتِي السَّهْوِ؟ فَقَالَ: لَا، لَيْسَ فِي هَذَا سَجْدَتَا السَّهْوِ»؛^۲ «از امام جعفر صادق علیه السلام درباره‌ی کسی پرسیدم که در نماز دچار سهو می‌شود، پس تشهد را فراموش می‌کند، پس فرمود: (به جای خود) بر می‌گردد و تشهد را به جای می‌آورد، گفتم: آیا سجده‌ی سهو هم به جای می‌آورد؟ فرمود: نه، در این سجده‌ی سهو نیست».

ج. محل سجده‌ی سهو

درباره‌ی محل سجده‌ی سهو، میان عالمان مسلمان اختلاف است. کسانی مانند سعید بن مسیب، لیث بن سعد، مکحول، زهری، ربیع، اوزاعی و شافعی معتقدند که محل آن قبل سلام است و کسانی مانند عمار بن یاسر، عبد الله بن مسعود، انس بن مالک، سعد بن ابی وقاص، ابن عباس، ابو سلمه، ابو هریره، ابن زبیر، حسن بصری، ابراهیم نخعی، قتاده، ابو حنیفه، سفیان ثوری و حسن بن صالح معتقدند که محل آن بعد سلام است و این روایت مشهور از اهل بیت است؛ چنانکه از علی علیه السلام رسیده است: «سَجَدَتَا السَّهْوِ بَعْدَ السَّلَامِ قَبْلَ الْكَلَامِ»؛^۳ «سجده‌ی سهو، پس از سلام و پیش از کلام است» و نظر علامه منصور هاشمی خراسانی حفظه الله تعالی نیز همین است؛ چنانکه یکی از یارانش ما را خبر داد، گفت:

«سَأَلْتُهُ عَنْ سَجْدَتِي السَّهْوِ، أَهْمَا قَبْلَ التَّسْلِيمِ أَمْ بَعْدَهُ، فَقَالَ: اسْجُدْهُمَا بَعْدَهُ، فَإِنَّكَ إِنِ سَجَدْتَهُمَا قَبْلَهُ فَقَدْ زِدْتَ فِي صَلَاتِكَ، فَوَقَعْتَ فِيمَا فَرَزْتَ مِنْهُ»؛ «از او درباره‌ی سجده‌ی سهو پرسیدم که آیا قبل سلام است یا بعد آن، پس فرمود: بعد آن به جای بیاور؛ چراکه اگر قبل آن به جای بیاوری، به نماز خود افزوده‌ای، پس در چیزی افتاده‌ای که از آن گریخته‌ای!»

۱. الکافی للکلینی، ج ۳، ص ۳۴۹؛ تهذیب الأحکام للطوسی، ج ۲، ص ۱۵۲

۲. تهذیب الأحکام للطوسی، ج ۲، ص ۱۵۸

۳. مسند زید بن علی لابی خالد الواسطی، ص ۱۲۳؛ مصنف ابن ابی شیبہ، ج ۱، ص ۳۸۶؛ الأوسط فی السنن والإجماع والاختلاف لابن المنذر، ج ۳، ص ۳۱۰؛ من لا یحضره الفقیه لابن بابویه، ج ۱، ص ۳۴۱؛ تهذیب الأحکام للطوسی، ج ۲، ص ۱۹۵

د. کیفیت سجدهی سهو

کیفیت سجدهی سهو، مانند کیفیت سجدهی نماز است و مستفاد از اطلاق احادیث آن این است که در آن تسبیحاتی مانند تسبیحات سجدهی نماز گفته می‌شود؛ چراکه اگر ذکر خاصی برای آن ضرورت داشت، رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم آن را بیان می‌کرد و بیان آن مانند بیان سجدهی سهو تواتر می‌یافت، در حالی که این گونه نشده است. بنابراین، ذکر خاصی برای آن وجود ندارد و گفتن «سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى وَبِحَمْدِهِ» سه مرتبه یا «سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى، سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى، سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى وَبِحَمْدِهِ» یک مرتبه در آن کفایت می‌کند، بلکه برخی گفته‌اند امر رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم به گفتن این تسبیح در سجده، عام است و شامل سجدهی سهو نیز می‌شود و از این رو، گفتن چیزی دیگر در آن کفایت نمی‌کند.^۱ با این حال، در روایت حلبی از امام جعفر صادق علیه السلام آمده است: «تَقُولُ فِي سَجْدَتِي السَّهْوِ: بِسْمِ اللَّهِ وَبِاللَّهِ، اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ»؛ «در سجدهی سهو می‌گویی: بِسْمِ اللَّهِ وَبِاللَّهِ، اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ» و آمده است: «وَسَمِعْتُهُ مَرَّةً أُخْرَى يَقُولُ: بِسْمِ اللَّهِ وَبِاللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ»؛ «و بار دیگر شنیدم که می‌فرماید: بِسْمِ اللَّهِ وَبِاللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ»^۲ و عالمان شیعه عموماً پنداشته‌اند که مراد او، گفتن این ذکر در حال سجده است، در حالی که این ذکر، مخصوص تشهد و سلام است و مراد او، گفتن آن پس از سجده به عنوان تشهد و سلام است، نه در حال سجده به جای تسبیح؛ چراکه «سجدهی سهو» در روایات، با لحاظ دلالت التزامی آن، بر مقدمه و مؤخره آن نیز اطلاق شده است؛ چنانکه در روایت دیگر حلبی از امام جعفر صادق علیه السلام آمده است: «اسْجُدْ سَجْدَتِي السَّهْوِ بِغَيْرِ رُكُوعٍ وَلَا قِرَاءَةٍ، تَشْهَدُ فِيهِمَا تَشْهَدًا خَفِيفًا»^۳؛ «سجدهی سهو را بدون رکوع و قرائت به جای آور و در آن تشهد مختصر بگو» و این یعنی به گفتن تشهد در سجدهی سهو امر کرده، در حالی که مسلماً مرادش، گفتن آن پس از سجدهی سهو است و ظاهراً مرادش از «تشهد مختصر» همان است که در روایت دیگر حلبی آمده و این نکته‌ی بدیعی است که علامه منصور هاشمی خراسانی حفظه الله تعالی آن را تبیین فرموده است؛ چنانکه یکی از یارانش ما را خبر داد، گفت:

«سَأَلْتُ الْمَنْصُورَ عَمَّا يُقَالُ فِي سَجْدَتِي السَّهْوِ، فَقَالَ: مِثْلُ مَا يُقَالُ فِي سُجُودِ الصَّلَاةِ، قُلْتُ: إِنَّهُمْ يَزُوْنُ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ أَنَّهُ قَالَ: تَقُولُ فِي سَجْدَتِي السَّهْوِ: بِسْمِ اللَّهِ وَبِاللَّهِ، اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ، وَقَالَ مَرَّةً أُخْرَى: بِسْمِ اللَّهِ وَبِاللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ، فَقَالَ: لَيْسَ حَيْثُ ذَهَبُوا، إِنَّمَا أَرَادَ التَّشْهَدَ وَالسَّلَامَ الْخَفِيفَيْنِ،

۱. بنگرید به: المحلی بالآثار لابن حزم، ج ۳، ص ۸۴.

۲. بنگرید به: الکافی للکلینی، ج ۳، ص ۳۵۷؛ من لا یحضره الفقیه لابن بابویه، ج ۱، ص ۳۴۲.

۳. من لا یحضره الفقیه لابن بابویه، ج ۱، ص ۳۵۰؛ تهذیب الأحکام للطوسی، ج ۲، ص ۱۹۶.

تَقُولُهُمَا بَعْدَ السَّجْدَتَيْنِ، وَهُمَا يَكْفِيَانِكَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ، قُلْتُ: أَشْهَدُ أَنَّكَ مُفْتَاخُ الْمُبْهَمَاتِ وَدَفَاعُ الْمُعْضَلَاتِ؛ «از منصور درباره‌ی چیزی که در سجده‌ی سهو گفته می‌شود پرسیدم، پس فرمود: مانند چیزی که در سجده‌ی نماز گفته می‌شود، گفتم: آنان از جعفر بن محمد روایت می‌کنند که فرمود: در سجده‌ی سهو می‌گویی: >بِسْمِ اللَّهِ وَبِاللَّهِ، اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ< و بار دیگر گفت: >بِسْمِ اللَّهِ وَبِاللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ<، پس فرمود: آن طور نیست که گمان کرده‌اند، مرادش تشهد و سلام مختصر است که پس از سجده‌ی سهو می‌گویی و آن دو تو را کفایت می‌کنند ان شاء الله، گفتم: شهادت می‌دهم که تو کلید مبهمات و حلال معضلاتی!»

البته ذکر دیگری نیز از این عالم بزرگ رسیده که گفتن آن در سجده‌ی سهو مستحب است؛ چنانکه یکی از یارانش ما را خبر داد، گفت:

«قُلْتُ لَهُ: مَا تَقُولُ فِي سَجْدَتِي السَّهْوِ؟ فَقَالَ: أَقُولُ فِيهِمَا: سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى وَبِحَمْدِهِ، اللَّهُمَّ لَكَ سَجَدْتُ، وَبِكَ آمَنْتُ، وَلَكَ أَسْلَمْتُ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ، وَمَا أَخَّرْتُ، وَمَا أَسْرَرْتُ، وَمَا أَعْلَنْتُ، وَمَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي، أَنْتَ الْمُقَدَّمُ وَالْمُؤَخَّرُ، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ؛ «به او گفتم: در سجده‌ی سهو چه می‌گویی؟ پس فرمود: می‌گویم: پروردگار بلندمرتبه‌ام را تنزیه می‌کنم و سپاس می‌گزارم. خدایا! برای تو سجده کرده‌ام و به تو ایمان آورده‌ام و برای تو تسلیم شده‌ام. خدایا! ببخش چیزی را که پیش فرستاده‌ام و چیزی را که پس انداخته‌ام و چیزی را که پنهان داشته‌ام و چیزی را که آشکار کرده‌ام و چیزی را که تو به آن از من آگاه‌تری. تو پیش می‌بری و عقب می‌اندازی و خدایی جز تو نیست.»

از آنچه گذشت دانسته می‌شود که سجده‌ی سهو، تشهد و سلام نیز دارد و این نظر عبد الله بن مسعود، عبد الله بن عمر، قاسم بن محمد، لیث بن سعد، نخعی، قتادة، حکم، حماد، ابو حنیفه، مالک، شافعی، ثوری، اوزاعی و بیشتر عالمان مسلمان است و دلیل آنان روایتی است که در آن آمده است: **«أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ صَلَّى بِهِمْ فَسَهَا، فَسَجَدَ سَجْدَتَيْنِ، ثُمَّ تَشَهَّدَ، ثُمَّ سَلَّمَ؛** «پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم آنان را نماز داد، پس دچار سهو شد، پس (بعد سلام) دو سجده به جای آورد، سپس تشهد گفت، سپس سلام داد؛» همچنانکه تکبیر نیز دارد؛ چراکه در روایتی دیگر آمده است: **«فَصَلَّى الَّذِي كَانَ تَرَكَ، ثُمَّ سَلَّمَ، ثُمَّ كَبَّرَ، فَسَجَدَ مِثْلَ سُجُودِهِ أَوْ أَطْوَلَ، ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ وَكَبَّرَ، ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ وَكَبَّرَ؛** ۲؛

۱. سنن أبي داود، ج ۱، ص ۲۷۳؛ سنن الترمذي، ج ۲، ص ۲۴۰؛ صحيح ابن خزيمة، ج ۲، ص ۱۳۴؛ مستخرج أبي عوانة، ج ۱، ص ۵۱۵؛ السنن الكبرى للبيهقي، ج ۲، ص ۴۹۹
۲. موطأ مالك (رواية يحيى)، ج ۱، ص ۹۳؛ مسند الشافعي، ص ۱۸۴؛ مسند الحميدي، ج ۲، ص ۲۰۲؛ مسند أحمد، ج ۱۲، ص ۱۳۰؛ صحيح البخاري، ج ۱، ص ۱۰۳؛ سنن أبي داود، ج ۱، ص ۲۶۴؛ سنن الترمذي، ج ۲، ص ۲۴۷؛ مسند البزار، ج ۱۷، ص ۱۹۰؛ سنن النسائي، ج ۳، ص ۲۰؛ صحيح ابن خزيمة، ج ۲، ص ۳۶

«(پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم) مقدار فراموش شده از نماز را به جای آورد، سپس سلام داد، سپس تکبیر گفت و به سجده رفت مانند سجده‌ی نماز یا طولانی‌تر، سپس سر برداشت و تکبیر گفت، سپس تکبیر گفت و به سجده رفت مانند سجده‌ی نماز یا طولانی‌تر، سپس سر برداشت و تکبیر گفت». از این رو، ابن منذر (د. ۳۱۹ق) گفته است: «أَمَّا التَّسْلِيمُ فِي سَجْدَتِي السَّهْوِ فَهُوَ ثَابِتٌ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ مِنْ غَيْرِ وَجْهِ، وَثَبَتَ مَعَ ثُبُوتِ التَّسْلِيمِ فِيهِمَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ كَبَّرَ فِيهِمَا أَرْبَعَ تَكْبِيرَاتٍ»؛ «اما سلام در سجده‌ی سهو به طرق مختلفی از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم ثابت است و علاوه بر ثبوت سلام، ثابت است که آن حضرت در سجده‌ی سهو چهار تکبیر گفته است». با این حال، در روایتی از امام جعفر صادق علیه السلام آمده است که در سجده‌ی سهو، تکبیر و تشهد وجود ندارد، مگر برای امام جماعت که باید تکبیر بگوید تا اقتداکنندگان از آن آگاه شوند^۱ و این می‌تواند بدان معنا باشد که تکبیر و تشهد در سجده‌ی سهو مستحب است، نه واجب و این نظر ظاهریه است^۲.

پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر منصوب شاه‌محمد خراسانی
چشم‌پیکر مجتهدین و مفسران

۱. الأوسط في السنن والإجماع والاختلاف لابن المنذر، ج ۳، ص ۳۱۵.
۲. بنگرید به: من لا يحضره الفقيه لابن بابويه، ج ۱، ص ۳۴۱؛ تهذيب الأحكام للطوسي، ج ۲، ص ۱۹۶.
۳. بنگرید به: المحلى بالآثار لابن حزم، ج ۳، ص ۸۲.

www.alkhorasani.com

پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر منصوب شاه‌محمد خراسانی حفظه الله تعالى

صفحه توییتر پایگاه

صفحه اینستاگرام پایگاه

صفحه تلگرام پایگاه

صفحه فیسبوک پایگاه

لینک مطلب فوق

* لطفاً بر روی لینک مورد نظر خود کلیک کنید.